

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СУЧАСНИХ СУБ'ЄКТІВ ЕКОНОМІКИ

© Гереча О.В., 2014

Розглянуто базові критерії характеристики поняття фінансово-економічної стійкості економічних суб'єктів постіндустріального типу. Аналізуються фактори і чинники впливу на фінансово-економічну стійкість сучасних суб'єктів господарювання, їх урахування існуючими системами і моделями в управлінні стійким розвитком підприємства.

Узагальнено і систематизовано проблемні аспекти у цій предметній сфері знань, відображені у наукових дослідженнях за цієї тематикою, які, зокрема, стосуються понятійно-методологічної бази, наявних методик і процедур діагностики економічної категорії «фінансово-економічна стійкість».

Сформульовано висновок про комплексність і багатфакторність економічної категорії «фінансово-економічна стійкість» у сучасній економіці та запропоновано формалізовану характеристику поняття «фінансово-економічна стійкість», яке розширює параметри цієї економічної категорії та концептуально обґрунтоване як аналітична інтерпретація загальної характеристики фінансово-економічного стану підприємства.

Ключові слова: стійкість, фінансова стійкість, економічна стійкість, поняття, економічна категорія, параметри, зміст, сутність, показники.

О.В. Gerega

Lviv Academy of Commerce

ESSENCE OF MODERN FINANCIAL AND ECONOMIC STABILITY OF BUSINESS ECONOMICS

© Gerega O.V., 2014

We consider the basic criteria characteristics concept of financial and economic stability of post-industrial economic type. Analyzed factors and factors of influence on the financial and economic stability of modern businesses, taking them into account existing systems and models in the management of sustainable development of enterprises.

Generalized and systematized problematic aspects in the subject field of knowledge, as reflected in research on this topic. Particular emphasis on the lack of conformity with the real economic conditions of conceptual and methodological framework. Methodological concepts and paradigms, not perfection existing diagnostic techniques and procedures of economic categories «financial and economic stability».

Based on articles are written opinion on the complexity and multifactor economic category «financial and economic stability» in the modern economy. Shows some external and internal factors influence the stability of the functioning of the modern economy, which in the basic nature of this concept is not observed.

The study proposed a formal characterization of the concept of «economic and financial stability», which expands the parameters of this economic category indicative factor components of the external environment on the stability of a modern enterprise. Conceptually this economic category proved through analytical interpretation of the general characteristics of the financial and economic performance of an open social-economic system.

Key words: stability, financial stability, economic stability, concepts, economic category, settings, content, nature, performance.

Постановки проблеми. Базова основа ефективної діяльності й забезпечення тенденцій стійкого розвитку будь-якого суб'єкта економіки об'єктивно пов'язані із набуттям (стабілізацією) його економічної та фінансової стійкості. Взаємозв'язок і взаємозалежність фінансово-економічної стійкості та передумови зростання полягають у тому, що поступовий перехід від нестійкого, кризового стану до фінансово-економічної стабілізації супроводжується економічним зростанням суб'єкта господарювання. Саме тому аналіз факторів, які зумовлюють стабільний стан, що забезпечує розвиток суб'єкта господарювання (мікрорівень) і національної економіки (макрорівень), завжди був одним із центральних у сфері економічної науки.

Для подолання сучасного кризового стану глобального економічного середовища, окремих національних економік, виходу суб'єктів економіки на траєкторію фінансово-економічної стабілізації та стійкого розвитку вкрай важливими є наукові дослідження за таким спрямуванням. Систематизація, узагальнення, аналіз та моделювання фінансово-економічної стійкості з одночасним взаємопов'язаним впливом на стабілізацію економічних систем стають актуальними, як ніколи. За результатами переважної більшості наукових тематичних досліджень обґрунтовується, що «в сучасних умовах стан економічної стійкості підприємства є основою конкурентоспроможності, а проблема забезпечення конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості набуває особливої актуальності та значущості» [1, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що у цій сфері теоретичної та прикладної економіки існує низка проблемних аспектів. Зокрема, не до кінця з'ясовані питання про параметри фінансово-економічної стійкості підприємств постіндустріального типу, ключові базові показники, якими описується це поняття, їх критеріальні значення тощо.

За результатами аналізу поняття «економічна стійкість підприємства» Ю.І. Ключ робить висновок про «наявність різних підходів щодо його трактування, які не забезпечують комплексного уявлення про економічну стійкість» [2, с.14]. Подібне узагальнення щодо змісту фінансово-економічної стійкості робить Х.С. Баранівська, яка зазначає, що дотепер «не розроблено єдиної понятійно-методологічної бази щодо економічної стійкості підприємства» [3, с.104]. О. Д. Шевчук за результатами тематичного дослідження також робить висновок, що «на сьогодні відсутнє єдине тлумачення фінансової стійкості підприємств, методологія її визначення, не досконалі методики і процедури її діагностики, оцінки та прогнозування, не розроблені алгоритми використання їх результатів для прийняття управлінських рішень» [4, с. 1]

Н. Ф. Четєгова зазначає, що «не існує загального і єдиного поняття стійкості, загальних системних вимог та правил, що її регулюють... на сьогоднішній день однією з основних і базових проблем сучасної науки є розробка та впровадження в практику методів дослідження й діагностики стійкості економіки» [5, с. 11]. За результатами виконання дисертаційної роботи Т.О. Шатунова робить висновок про те, що «майже всі існуючі інтерпретації поняття економічної стійкості підприємства є у своїй більшості периферійними, що призводить до плутанини як на рівні теоретичних досліджень, так і на рівні розроблення та використання прикладних процедур моніторингу, інформаційної бази ідентифікації, оцінювання, інтерпретації та використання результатів» [6, с. 5].

Контекстним цьому висновку є й формулювання узагальнень щодо стану розробок за тематикою, що розглядається, і в інших дослідженнях. Зокрема, О. В. Кіндрат наголошує на тому, що «попри загальнообґрунтовані і теоретично доказові положення та базові дефініції у предметній сфері, на практиці трудно пов'язати оцінену в поточному моменті фінансово-економічну стійкість

підприємства з його потенціалом в оглядовій перспективі» [7, с. 216]. Тобто, як зазначають вітчизняні науковці М. С. Заюкова, О. В. Мороз та ін. [8], нині «теорії, методологія, методичні і прикладні аспекти, зважаючи на багатоаспектність проблеми забезпечення фінансової стійкості підприємства, знаходяться на етапі наукового становлення, про що свідчать активні дискусії в аналітичній літературі» [8, с. 4]. В узагальненому вигляді можна зробити висновок, що формальних кількісних методів для набору показників і критеріїв, якими описують поняття «фінансово-економічна стійкість», поки що практично немає, а тому дедалі більше орієнтуються на використання експертних методів, основаних на компетентності, досвіді та інтуїції спеціалістів.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. В економічній науці все ще не вироблено формалізованих підходів до розкриття прояву стійкості підприємства як складної соціально-економічної системи постіндустріального типу. Відсутня також узгоджена позиція науковців щодо визначення параметрів категорії «фінансово-економічна стійкість», базові засади її кількісного вимірювання.

Метою статті є систематизація й узагальнення підходів до розвитку базового поняття «фінансово-економічна стійкість», формулювання власних поглядів на можливості поглиблення його змісту і параметрів відповідно до умов функціонування сучасних суб'єктів ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Фінансово-економічна стійкість підприємства у концентрованому (узагальненому) розумінні зазвичай подається як «якісна характеристика, яка визначає здатність системи реагувати через механізми адаптації, опору та уникнення стосовно негативних факторів впливу внутрішнього та зовнішнього середовища з метою збереження збалансованого процесу функціонування» [9, с.126]. При цьому з погляду інтересів різних суб'єктів це поняття має відмітну базову ознаку: для власників і стратегічних інвесторів домінує фінансова складова, передусім рівень рентабельності капіталу, що функціонує, для кредиторів – платоспроможність підприємства. Управлінські органи фінансово-економічну стійкість розглядають з позиції загальної ефективності виробничо-господарської діяльності, її поточної прибутковості, а також рівня окупності залучених фінансових ресурсів: «різноманітність підходів свідчить про неоднозначність дефініції поняття фінансової стійкості: кожен автор трактує цю економічну категорію з позиції цілей та завдань дослідження» [8, с.13].

З наведених причин дотепер в економічній науці немає однозначного визначення сутності фінансово-економічної стійкості, не розкриті у формалізованому вигляді її основні ознаки та ключові фактори впливу; у дослідженнях так і не наведено обґрунтованого взаємозв'язку цього категорійного поняття з іншими критеріями результатної та ефективної діяльності суб'єкта господарювання.

Стійкість підприємства як відкритої соціально-економічної системи можна розглядати через систематизований інформаційний критерій, який узагальнено характеризує здатність цієї системи протистояти негативному впливу зовнішнього середовища. Спорідненим до цього є і кібернетичний принцип стійкості, прояв якого розкривається через можливості та здатності системи повертатися на висхідну траєкторію розвитку після зовнішнього дестабілізуючого впливу. Інтерпретація стійкості підприємства із соціально-економічного погляду полягає в тому, що його стійкий розвиток позиціонується зі зростанням добробуту зацікавлених сторін (концепція Stakeholder).

Зважаючи на багатоаспектність поняття фінансово-економічної стійкості, у теорії та практиці фінансового менеджменту з метою управління стійкістю виділяють фактори впливу на цю категорію за джерелами походження – внутрішні (фактори внутрішнього середовища) і зовнішні (фактори загальноекономічного середовища). При цьому необхідно зазначити, що «аналіз підходів науковців з цього приводу встановив, що вони суттєво відрізняються» [10, с. 17].

Значущими, а тому є важливими з погляду як теоретичних досліджень, так і практичного управління фінансово-економічними процесами у сучасних економічних умовах є фактори впливу зовнішнього соціально-економічного середовища на стійкість (стабільність) функціонування

сучасних суб'єктів господарювання. Традиційно вважається, що впливати на ці фактори підприємство не може, але пристосуватися (мінімізувати вплив) й адаптуватися до їхньої дії може за рахунок вибору оптимальної доцільності здійснення своїх фінансово-економічних процесів. Зовнішні фактори мають надмірно амплітудний зміст і непередбачувані (фінансово-економічного, політичного і природного характеру), а тому їх класифікація і вагомість викликають полеміку науковців. У тематичних дослідженнях зовнішнє середовище представляється як домінуюча ієрархія (нижній рівень – мезо-, а верхній – макрофактори). Вважається, що мезофактори безпосередньо впливають на фінансову стабільність, а макрофактори – опосередковано диктують умови його господарювання.

Фінансово-економічна стійкість підприємства загалом розглядається як комплексна, багатофакторна економічна категорія, яка акумулює в собі поняття «стійкості» (сталість, стабільність), економічну продуктивність ресурсного потенціалу і фінансову спроможність. Оскільки наведені поняття є відносними характеристиками, то у багатьох випадках обґрунтовується певний рівень фінансово-економічної стійкості, визначений за сформульованими критеріями.

У науково-дослідницьких роботах, тематичних публікаціях та аналітичних оглядах прикладного характеру поряд з економічною категорією «фінансова стійкість» використовують споріднені поняття – «фінансова стабільність», «фінансова сталість», «стійкість фінансового стану». Стосовно останньої спорідненості можна зазначити, що донедавна фінансова стійкість розглядалася як складова фінансового стану підприємства через систему багатьох відносних коефіцієнтів. Ураховуючи істотні зміни у сучасних економічних процесах, поширення набувають методики визначення абсолютного та інтегрального показників фінансової стійкості. Те саме стосується й поняття «економічна стійкість»: у наукових дослідженнях дедалі частіше намагаються пов'язати ці поняття (ураховуючи їх тісну взаємозалежність), формулюючи економічну категорію «фінансово-економічна стійкість».

Стабільність фінансового чи фінансово-економічного стану за змістовим наповненням більшою мірою характеризує цю економічну категорію статично (теперішній стан, що впливає із завершених (минулих) фінансово-економічних процесів), а термінологічний апарат, закладений у сутнісне поняття «фінансова стійкість», розкриває його сталість динамічно, відображає динаміку рівня фінансової стійкості через прояви у часі. Таке позиціонування (надмірно звернене у минуле) фінансово-економічної стійкості сучасних суб'єктів економіки вимагає формування принципово нового методологічного підходу.

Концептуально економічну сутність категорії фінансової стійкості підприємства можна визначити як аналітичну інтерпретацію загальної характеристики його фінансового стану: ступеня залежності підприємства від залучених джерел фінансування; наявності у підприємства нерозподіленого прибутку, ураховуючи також характеристику стану фінансових ресурсів підприємства, результативність їх розміщення й використання; зростання прибутків й активів за збереження плато- й кредитоспроможності [8].

У сучасній економічній літературі не існує чіткої формалізованої концептуально-методологічної базової основи для розкриття поняття «фінансово-економічна стійкість підприємства», причому обґрунтовують декілька підходів до її визначення. Зокрема, фінансова стійкість розглядається як трансформаційна характеристика фінансового стану (використовується комплекс показників, що розкривають платоспроможність, ліквідність та рентабельність). За іншим підходом, що ґрунтується на паритетній збалансованості власних і залучених джерел, фінансова стійкість відображає ступінь залежності підприємства від залучених джерел. Таке концептуальне спрямування впливає із узагальнень, які сформулював Роберт Н. Холт, що «показники фінансової стійкості визначають ступінь ризику, який може бути пов'язаний зі способом формування структури залучених та власних засобів, які використовуються для фінансування активів фірми» [11, с. 24].

Вітчизняні науковці на основі аналізу найвідоміших типів управління, розроблених теорією і використовуваних на практиці, стверджують, що в сучасних економічних умовах «найбільш придатним типом управління стійкістю функціонування підприємств є управління за збудженнями» [12, с. 19]. Вважається, що саме такий тип управління виробничо-господарською діяльністю

підприємства найпридатніший для роботи в нестабільному і динамічному зовнішньому середовищі. Стосовно змісту і параметрів розгляданого у цій статті поняття «фінансово-економічна стійкість», то зрозуміло, що в такій концепції управління поелементні складові категорії (передусім недостатньо формалізовані) встановлюються лише за фактом їхньої появи – на ранніх стадіях впливу зовнішніх дестабілізуючих чинників. Очевидно, урахувавши об'єктивні проблеми формалізації складових у базовому понятті «фінансово-економічна стійкість», науковці обґрунтовують необхідність «систематизації існуючих кількісних методів аналізу і оцінки цього категорійного поняття з метою обґрунтування підходів для їх адаптації до реалій функціонування вітчизняних підприємств» [13, с. 71].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визначення й наукове обґрунтування поняття «фінансово-економічна стійкість», встановлення системи показників, якими його описують, та їх критеріальних значень, вагомості факторів впливу та їх урахування за формалізованою методикою індикативними складовими в інтегральному (синтетичному) показнику належить до найважливіших проблем сучасної економічної науки.

Проведене в межах статті дослідження дає підстави зробити висновок, що розглядувана економічна категорія є комплексним, багатофакторним поняттям, взаємопов'язаним з фінансово-економічним станом підприємства, результатами всіх економічних процесів, які воно здійснює.

1. Харитонова О.С. Економічна стійкість підприємства як основа забезпечення його конкурентоспроможності: автореф. дис. ...канд. екон. наук: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / О.С. Харитонова. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2008. – 20 с. 2. Ключ Ю.І. Вплив інноваційної привабливості підприємства на економічну стійкість його діяльності: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / Ю.І. Ключ. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2011. – 19 с. 3. Баранівська Х.С. Особливості системи діагностики економічної стійкості як властивості підприємства / Х.С. Баранівська // Стратегія економічного розвитку України. – 2011. – Спец. вип. 28. – С. 104–110. 4. Шевчук О. Д. Фінансова стійкість сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04. – економіка та управління підприємствами / О. Д. Шевчук. – Національний аграрний університет, 2007. – 20 с. 5. Чечетова Н.Ф. Фінансова стійкість регіональної економічної системи: методологія і практика: автореф. дис. ... доктора екон. наук: спец. 08.00.05 – розвиток продуктивних сил / Н.Ф. Чечетова. – Донецький державний університет управління, 2011. – 34 с. 6. Шатунова Т.О. Діагностика економічної стійкості машинобудівного підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / Т.О. Шатунова. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2010. – 19 с. 7. Кіндрат О.В. Фінансова стійкість – компонентна складова комплексної характеристики фінансового стану підприємства / О.В. Кіндрат // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: зб. наук.-техн. праць. – 2011. – Вип. 21.14. – С.216–222. 8. Теорія фінансової стійкості підприємства: [монографія] / М.С. Заюкова, О.В. Мороз, О.О. Мороз та ін.; за ред. М.С. Заюкової. – Вінниця: УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2004. – 155 с. 9. Матушевська О.А. Визначення зовнішніх факторів економічної стійкості підприємств промисловості / О.А. Матушевська // Вісник СевНТУ. Серія: Економіка і фінанси. – 2012.– Вип. 130. – С. 126–130. 10. Тридід О.М. Оцінювання фінансової стійкості підприємства: [монографія] / О.М. Тридід, К.В. Орехова. – К.: УБС НБУ, 2010. – 143 с. 11. Холт Р. Основи фінансового менеджмента: пер. с англ./ Роберт Н. Холт. – М.: Дело, 1993. – 675 с. 12. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: [монографія]/ М.О. Кизим, В.А. Забродський, В.А. Зінченко, Ю.С. Копчак. – Х.: Видавничий дім «ІНЖЕК», 2003. – 144 с. 13. Елецьких С.Я. Управление финансовой устойчивостью предприятия / С.Я. Елецьких. – Краматорск: ДГМА, 2010. – 180 с.